

Euskal Herriko Ahotsak
ahotsak.com

Kruzita Etxabe Garro

*Gernika-Lumo,
Bizkaia (1930)*

Aurkibidea

Biografia

[Ocho de enero](#) kalean jaio zen 1930. urtean. Ama Aulestikoa zuen eta aita Zumaiaiko Oikiakoa. Etxean, 8 neba-arrebatatik seik egin zuten aurrera eta beraiekin hazi zuten beste lehengusu bat ere. Bere aitak tailer bat izan zuen Gernikan bonbardaketara arte. Umetan, Otazuaneke eskola partikularrean ibili zen Bareñorenera joan arte kontabilitatea ikastera. Bonbardaketak "Cuatro bancos"en harrapatu zuen lagun batzuekin; gauez [Landaberde](#)ra joan ziren eta handik Bilbora. Bilbon zeudela, beste hainbat gernikar bezala Gordexuelara joan ziren handik Santanderrera joan eta Frantziarako bidea hartzeko. Segundo Olaetaren gidaritzapean Elai-Alaiko kide bezala Parisera joan zen eta 27 hilabetez egon zen kanpoan; Kruzita izan zen joan zirenetatik bigarren gazteena, zazpi urte baino ez zituen-eta. Bonbardaketa ostean, bere gurasoek bere senarra izango zenaren jaiotetxean bertan txabola bat eraiki zuten etxebizitza eta denda bertan ezarriz. Gerora, [Erdikokale](#)ra joan ziren eta bertan zabaldu zuten Peio Etxabe denda ezaguna: baserriko produktuak saltzen zituzten gehienbat. Bere senar [Jesus Kortabitarte](#)gaz batera egin zitzaion elkarriketa.

Zintak

GER-077

- **Proiektua:** Gernika-Lumoko ahotsak
- **Elkarrizketatzailea(k):** Goiria Mendiolea, Nerea
- **Data:** 2011-06-07
- **Iraupena:** 59 min
- **Euskarria:** Bideo digitala
- **Kodifikatzailea:** Goiria Mendiolea, Nerea
- **Transkribatzailea(k):** Gisasola, Karmen - Goiria Mendiolea, Nerea

GER-078

- **Proiektua:** Gernika-Lumoko ahotsak
- **Elkarrizketatzailea(k):** Goiria Mendiolea, Nerea
- **Data:** 2011-06-07
- **Iraupena:** 36 min
- **Euskarria:** Bideo digitala

Pasarteak

1. Auzo edo kale bakoitzak bere San Juan sua

- **Erref:** GER-077/006
- **Iraupena:** 0:01:34. **Hasi:** 00:10:57. **Bukatu:** 00:12:31
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Aisia » Jai-giroa » San Juan
- Herria, azpiegitura » Herri-antolaketa » Kaleak, plazak

Laburpena:

<p>Kruzitak bere etxe ingurua eta San Juan Ibarra ingurua baino ez du gogoan umetako kontuak gogoratzerakoan, ez ziren beste inora joaten. Jesusek beraien etxe ondoan, tren-geltokiko plazan egiten zuten San Juan sua dakar gogora. Bakoitzak bere sua egiten zuen, auzo eta kale bakoitzak berea.</p>

Transkripzioa

- Kruzita: Nik egixe esan neure kalekoa dekot. San Juan Ibarra ta Ocho de enero; baze, horko partetik bizi giñen, San Juen elizien aurrien. San Juan elizie erre ein zen. Ta nik horkoa bakarrik. Nik beste Gernikeko akordurik urten be ez, hortik.
- Jesus: Gaztie, zenbat urte izengo aben, ba?
- Kruzita: Hau bai. Honek gehixau.
- Jesus: Ni be asko ez. Bai ni akordeten naz San Juan suek-eta eitten. Erramak eta dana hara presara harek arbolak ebaitten-ta. San Juan suek-eta. Gero, gorde eitten gendun erramak estaziñoan. Han kotxeratan, hantxe erramak. Ta bata bestieri listo lapurretan eitteko erramak, gero sue eitteko. Ta han ibiltten izen giñen ba pelieka. Ba bueno, estaziñoan San Juan suek eta.
- Ta San Juan suek, zer eitten zan, bat bakarrik edo bakotzak berena?
- Jesus: Bakotzak beren barrixoan. Beren kalien edo barrixadatxuen ba hantxe. Guk estaziñoakoak, hantxe plaza handixen eitten gendun han suek.
- Kruzita: Gure barrixoan, San Juan Ibarren eitten zan.

- Jesus: San Juan Ibarren. Gero egoten zan beste bat, hemen aiuntamentuan aurrien. Hantxe txistuegaz ta aingeru guztixekin bueltakata berebilketak-eta eoten zien.
- Ezer kantetan zenduen San Juan suetan?
- Jesus: Ez.

2. San Juan suetako "Txomin eta Bartolo" abestia

- **Erref:** GER-077/008
- **Iraupena:** 0:00:29. **Hasi:** 00:13:25. **Bukatu:** 00:13:54
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Kantak » Bestelako kantak
- Aisia » Jai-giroa » San Juan

Laburpena:

<p>San Juan suaren inguruan abesten zuten kanta, "Txomin eta Bartolo", kantatzen du Kruzitak.</p>

Transkripzioa

"Nik ikusi nituan
San Juan gabian,
Txomin eta Bartolo
tabernako atian.

Hormia zalakuan,
batak bestiari,
txiza eitten eutsen
zart-zart praketan alkarri".

Hori kantetan gendun /kantetangun/ San Juan, San Juan sueri bordeetan.

3. Elai-Alaikoekin, mugaz bestaldera joan zen

- **Erref:** GER-077/009
- **Iraupena:** 0:02:28. **Hasi:** 00:13:54. **Bukatu:** 00:16:22
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » lhes egin beharra
- Aisia » Kultura » Dantza

Laburpena:

<p>Bere auzoko Ezkurdiatarrekin "Cuatrobanco"era joan zen ezkutatzerabonbardaketan. Gurasoekin batu eta Landaberdera joan ziren; gau hartan arrautza frijitua jan zuela du gogoan. Handik, Bilbora joan ziren eta Gordexuelan batu ziren Segundo Olaetako gidatzen zuten Elai-Alaiko kideekin. Santanderren Bordelerako itsasontzia hartu zuten. Bere familiako hiru joan ziren beraiekin Frantziara. Hainbat euskaldun batu ziren ipar Euskal Herrian. Beraiek Parisera joan ziren.</p>

Transkripzioa

- Kruzita: Nik eta neure barrixokoak, gure dot /quot/ esan lagunek,

Ezkurdianak. Ordun Ezkurdiatarrak euki eben ultramariño bat. Ta eitten zan karameloak malbabiskoak-eta eurek eitten ebezan. Ta haren alabakaz ni izen nitzen lagune. Bonbardeo egunien be harekaz egon nitzen Cuatrobancosen. Harekaz joan giñen merixendiegaz, haren krixediegaz ta Cuatrobancosen hartu oskun bonbardeoak. Ta gero bonbardeoa akaba zanien, ni bakar-bakarrik eon nitzen. Ez nekixen nun dauen ama, aitte, iñor bez. Bakar- bakarrik.

- Jesus: Galdute, danon moduen.

- Bueno baiña han, salbeta egon ziñen?

- Jesus: Bai, hobeto. Hori bai.

- Kruzita: Baia ene, handik pasetan zien abioiek. Ene, hurre-hurretik, gure hurre-hurretik. Ta gu baiño apurtxu bet beherau, arbolan azpixon eon zien kuadrille bat. Zortzi hil zien han, zortzi, ta gu salbeu ein giñen, Jainkoari eskerrak. Ta gero klaro, nonora joan biher. Topa nebazan ama-ta, topa nabazan. Ta gero joan giñen Landaberdera ta han jan gendun arrautze prijidue. Arrautze prijidue akordetan naz ni horregaz. Ta gero ya handik Bilbora. Ta gero Bilbon, radixotik deittu eban Segundo Olaetak, ba atzera gure dabela formeu, lehen izen eban, hamen euki ebazan jentie, ezta grupoa? Ta gero joan giñen Gordejuelara, Segundo Olaetaz, nire aizte zaharrena ta beste nire neba bat, neu baiño zaharraue zana. Hiru joan giñen gure familitik. Ta gero handik Santanderrera joan giñen barkue hartzen. Ta Santanderren hartu gendun barkue ta joan giñen Burdeosera. Ta gero Burdeostik Sant Jean de Pied-de-Port-rra joan giñen. Han eon zan zure amuman, Sant Jean de Pied-de-Port-en, berak esan ostan /esostan/ han eon zala bera be. Ta gero gu handik joan giñen ya grupoa Elai- Alai bakarrik. Hamen gu giñen asko: Mungixekoak eta Bilbokoak eta andereñoak umiekaz. Asko egon giñen han. Ta gero gure grupoa bakarrik, gernikarrak, joan giñen Parisera.

4. Agirre lehendakariarekin Parisen

- **Erref:** GER-077/010
- **Iraupena:** 0:01:36. **Hasi:** 00:16:22. **Bukatu:** 00:17:58
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » lhes egin beharra
- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Gerrako administrazioa
- Aisia » Kultura » Dantza

Laburpena:

<p>Elai-Alaiko kideekin batera joan zen Parisera Kruzita. Bertan ikuskizunak egiten zituzten, eta bertako trokaderoan ere egon ziren. Eusko Jaurlaritzak finantzatuta egon ziren bertan. Agirre lehendakariak Euskal Herriko jaiegunak beraienean ospatzen zituen. Agirrek izan zuen lehen semeari abestu zioten.</p>

Transkripzioa

- Ta Parisen Ba aktueu eitten gendun. "Gobierno Vasco esto..." Gobernuek, Euzkadiko gobernuek eitten oskun guri, hori; osea, paseten euskun dirue ta.

- Subentziñoa-edo?

- Bai. Ta gero guk eitten genduzen teatroatan, jantzan-ta dirue atarateko. Ta ein gendun, Trokaderoan be ein gendun. Orduntxe, ein zen barrixe Trokaderoa ta. Hantxe be aktueu gendun.

- Eta kanteu zeuntsen be bai Lehendakari, Agirren leelngo umieri.
 - Bai. Agirre etorri eitten zan sarriten geure etxera. Ta ha etorten zan, hamengo, holan jaixek zelebretzen diezenak, San Juan-ta? Beti etorten zan gure etxera, zelebretako gugez. Agirre. Nik badekot rekuerdo itzela dekot Agirrena.
 - Zelakoa zan, bera?
 - Niretzako, majoa zan. Hori dauena, hor estaziño ondoan zelan dauen ein daben Agirre? Ikusi dozu? Haxe da. Bera ganera, beti ondo jantzitte- ta. Majoa, majoa zan e! Majoa. Andrie be bai, Maria Zabala. Ta harek euki ebanien lehenengo semie, Parisen euki eban semie. Ta nire aitzie ta nausixek, gure grupoko nausixek, zortzi-edo, joan zien beren etxera, kantetan. Andrieri kantetan, semie euki ebanien joan zien.

5. Parisko oroitzapen onak

- **Erref:** GER-077/012
- **Iraupena:** 0:03:31. **Hasi:** 00:18:59. **Bukatu:** 00:22:30
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Aisia » Kultura » Dantza

Laburpena:

<p>Urte bi baino gehiago zen Parisen Kruzita Elai-Alaikoekin. Beste gernikar batzuk lehenago heldu ziren. Gernikara heldu zirenean, herriko bandak egin zioten harrera. Oso gustura egon zen bertan. Taldeko bigarren gazteena izan zen. Parisen txalet batean bizi ziren.</p>

Transkripzioa

- Eta zenbat denporan egon ziñen?
 - Kruzita: Han, horrek gitxiaue. Xixili Mintegia-ta ariñau etor zien.
 - Jesus: Zuek, zenbat? Urte bi, ez?
 - Kruzita: Urte bi paseu.
 - Jesus: A, paseu?
 - Kruzita: Paseu, urte bi? Hogeta zazpi hillebete-edo, holantxik. Hogeta sei? Urte bi paseu eon giñen, esto Frantzixen. Baiña horrek batzuk etorri zien ariñau: Arrienekuek be bai, Xixili ta aitzie be bai, batzuk. Gu azkenengo etorri giñen ta Gerniken errezibidu oskuen! Bandiek urten oskun estaziñora. allege giñenien.
 - Ta bitxartien familiko barik?
 - Kruzita: Familiko barik, gu hirurok. Ta beste batzuk be bai. Bakarrek be eon zien, han.
 - Jesus: Grupo handixe, baia.
 - Kruzita: Grupo haundixe, e! Asko, ez dakit nik fijo, i zenbat eon giñen, baia asko egon gintzezan. Baia batzuk bakarrek. Presen Alberdi be bera bakarra; alaba bakarra zan- ta.
 - Eta gustora egon ziñien Parisen?
 - Kruzita: Gustora. Niretzako Segundo Olaeta ta andrie zien aitte ta aman modukoak. Aitte ta aman modukoak. Jente hobarik ezin leike topeu. Guretzako izen zien!
 - Orduen, aktuaziño asko-ta eitten zenduezan, ezta?
 - Kruzita: Ganera ni izen nitzen beran alabie gaztiau, ostien ni gaztiena izen nitzen.
 - Jesus: Umie.
 - Danetatik gaztiena?

- Kruzita: Danetatik gaztiena izen nitzen. Beran alabie gaztiaua ni baiño, baia ostien, neu gaztiena danetatik. Bonbardeo egunien, zazpi urte eitteko, hogeta seigarrenien izen zan-ta maietzien batien. Ta gero zazpi urtegaz joan giñen Parisera. Joan nitzen ta bestiek egon zienak, bederatzi-hamar urte gaztienak. Neu nitzen gaztiena danetatik.

- Orduen akordu onak dekozuz?

- Kruzita: Onak dekotaz. Nik Parisekoak onak dekotaz. Ta gero joan giñen urtiek paseute gero, Bitorregaz joan giñen. Ze gu eon giñen Saint Jean Pied-de-Port. Saint Jean de Pied-Port esan dot. Edo [Bi...man]. Ta han eon gintzen ya denpora guztien, hantxe. Parisen ein genduzen ez dakit zenbat denpora, Presenek dakiz horrek danok: zenbat denpora Parisen ein gendun. Danak dakiz hak. Ta gero joan giñen hara. Ta joan giñen bisittetan, hamendik autobus bet, grupoa joan giñen hara. Ta gugez ibiltten zan ha, gure mutillekaz-ta olgetan, fubolien ibiltten zan ha alkatie zan. Bertako herriko alkatie. Ta zelako rezibimientue ein oskun /oskun/ han orduen be? Ene! Emon oskuen bazkari bet eta bueno, bueno itzela! Ein gendun / eingun/ biejat bat! Ta gu egon giñen etxien, txalet batien eon giñen bizittien; ta oin, han txaletien eon zan “artes oficios” bez, baia holan erakusteko geuzek.

- Jesus: Eskolie edo?

- Kruzita: “Era como un...Sí”. Akademie izetie lez baiña biherrak eittekoa: puntoa te geuzek. Oin ez zan izen etxebizitzie ez zan izen. Izen zan osea, eskola bat izetie lez.

6. Bonbardaketa ostean: zerua goian eta lurra behean

- **Erref:** GER-077/016
- **Iraupena:** 0:01:05. **Hasi:** 00:30:06. **Bukatu:** 00:31:11
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Ondasunen galera

Laburpena:

Bonbardaketan, Kruzitaren eta Jesusen familiak, bienak, etxe barik gelditu ziren. Ezin izan zuten ezer salbatu.

Transkripzioa

- Ta bixok etxe barik, ezta?
- Jesus: Etxe barik, bixok. Bai honek...Klaro, nik ez neban ezetu hau. Bixok, etxe barik. Giltze poltsikoan, baia...
- Zeren giltze?
- Kruzita: Tristie zan ha. Nik oin, oin akordeten naz: gure aitte ta amak, ze, ze pasa eben, orduen. Kalien: zerue goixen ta lurre behien. Ezebez!
- Jesus: Lurre behien, ezebez, ezebez!
- Ez eben ezebe salbeu?
- Kruzita: Ezebez, ezebez.
- Jesus: Ezebez! Ezta...
- Kruzita: Gure aittek atara eban makifñie-ta geuze parie baiña ostu eitten ebezan. Jentie...
- Jesus: Bueno, baia ostu barik be. Kasu baterako, gure etxie suten behetik goraiño. Egurrezkoa dana. Jo, ezin salbeu ezer! Ta joaten zan aitte hara begire ta esaten eban: "Han ez dau ezebe, dana dau erreta". Ta gero jausi da dana. Ganera ezebe-ezebe-ezebez. Zuek be etxien ezebez; oin taillerrien bai. Taillerrien, bai.
- Kruzita: Taillerra bai, salbe zan taillerra.

7. Bonbardaketa ostean, Peioneko denda zabaldu zuten

- **Erref:** GER-077/018
- **Iraupena:** 0:01:50. **Hasi:** 00:31:45. **Bukatu:** 00:33:35
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » lhes egin beharra
- Politika » Gerraostea eta Francoren diktadura » Gerratik itzulera
- Lanbideak » Negozioak, dendak

Laburpena:

Kruzitaren etxekoak, bonbardaketa ostean, Bilboko Sombrokeria kalera joan ziren. Handik, bera Frantziara joan zen eta gurasoak Aulestira, senitartekoen etxera. Beranduago, Jesusen jaiotetxea zegoen tokian, bere gurasoek txabola bat eraiki zuten: denda, ezkaratza eta gela bat jarri zuten. Handik Erdiko Kalera joan ziren eta han zabaldu zuten denda berria, "Peio". Baserrirako produktuak saltzen zituzten: abarkak, zapak...

Transkripzioa

- Kruzita: Ta gero joan ziñen, este, nire ama-ta lelengo Bilbora joan giñen. Ta Bilbon eon giñen. Hamen, gernikar batek esan oskun: "Ba nire nobixiek-eta deke etxie Sombrokerian. Ta eurek joan biher zielez /bizielez/ Begoñara, gure bozu etxie-eta". Etxe ederra, Sombrokerian eon giñen denporan. Gero, gu joan giñenien Gordejuelara, nire ama-ta joan zien Aulestiara. Han Aulestin euki gendun aittitte-ta tiak-eta euki genduzen ta Aulestira joan giñen.
- Jesus: Klaro, ama Aulestikoa da-ta!
- Kruzita: Bai. Eta gero gure ama etorten zan astelehen guztixetan plazara Gernikera saltzen abarkak-eta geuzek, jeneroa saltzen. Ta gero ein gendun Gerniken txabola bat.
- Jesus:
- Kruzita: estaziñoan. A, bai, klaro.
- Jesus: Bertan etxien. A, bueno, ez. Ni bizi nitzen etxien. Ni bizi nitzen.

- Kruzita: Bai. Hau bizi zan lekuen.

- Jesus: Han behien, klaro.

- Kruzita: Ta han txabolan dendie, ezkatza ta habitaziño bat atara eben. Ta halantxik atara eban bizimodue. Ta gero joan giñen Erdiko Kalera. Gero, Erdiko Kalien euki gendun dendie.

- Eta dendiek ze izen euki eban?

- Jesus: Pedro Etxabe.

- Kruzita: Peionekoa. Pedro Etxabe zan, baia gure dot /quot/ esan, la de Peio "La tienda de Peio", danak. Peionekoak.

- Zeren dendie zan?

- Dana izen zan, baserrittarrak-eta.

- Jesus: Abarkak...

- Kruzita: Mantak, ganaduek mantak-eta, zapak eta gero oiñetakoak, gomazko oiñetakoak gaztienak eta abarkak; abarketak asko. Ene, abarketak saltzen genduzen, montoie, abarketak asko. Asko saltzen eban, gure amak asko saltzen eban. Kliente asko euki eban gure amak, baserrittarrak.

8. Ezer barik gelditu ziren, baina lana beti

- **Erref:** GER-077/019
- **Iraupena:** 0:01:13. **Hasi:** 00:33:35. **Bukatu:** 00:34:48
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerraostea eta Francoren diktadura » Ekonomia gerraostean

Laburpena:

Bonbardaketan zuten guztia galdu arren, ez zuten goserik ezagutu. Kruzitaren gurasoek denda jarri zuten eta Jesusen aitak notariotzan jarraitu zuen beharrean. Gerraostetik urte batzuetara notariotzan behar asko egon zen. Presoak ekarri zituzten Gernikara eraikin berriak eraikitzeko.

Transkripzioa

- Bueno, orduen eurrera urten zenduen?

- Kruzita: Holan urten gendun aurrera. Ta Nik Jaingoikoari eskerrak, ez dot paseu goserik esaten dabena batzuk, gosie. Nik ez dot paseu.

- Jesus: ezta geuk bez. Notarixe osorik plante zan, geldittu zen ta aitte bizi izen zan, segidu zen ta gero, biher gitxi baiña astiro-astiro-astiro-astiro ha be eurrera. Eurrera bota gendun.

- Kruzita: Klaro. Gero ta biher gehixau. Etxiek eitten zan ta gero etxie saldu ta.

- Jesus: Zenbat eta etxe gehixau ein, gehixau saldu te biher gehixau. Bueno.

- Zuen aittek sasoi baten, gerraostien bihera topera, zuen aittek?

- Jesus: Bueno, gerraostien ez. Gerraostien, apurtute eon zan dana. Gero urte batzuk barru, ya hasi zenien eitten etxiek. Ze karo, hemen eon zan Gernike geldi ba bost-sei urte ezebe ein barik, gitxienez. Gero, "Debastadas"ekoak etorri zien, harek presoak. Harek eon zien hor Agustiñotan.

- Kruzita: Bai, presoak ei eben hamen, etxiek-eta, Erdiko kale guztixeta presoak ein eben. Grazixek hareri.

- Jesus: Grazixek? Bueno, grazixek. Harek izen ez bazien be, beste batzuk be ingo eben. Baia beno, dana dala. Bai.

9. "¡A limpiar culos a moros!"

- **Erref:** GER-077/022
- **Iraupena:** 0:02:24. **Hasi:** 00:38:10. **Bukatu:** 00:40:34
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Errepresioa

Laburpena:

Kortezubiko andre bat "Peka" Gernikara joan behar izaten zen beste batzuekin militarren-eta zikinkeriak, kuartela... garbitzera. ?A d&ocute;nde vas Peca?" esan eta "!A limpiar culos a moros!" erantzun ei zuen behin.

Transkripzioa

- Kruzita: Kortezubiko batek, "¿cómo es aquella?".
- Jesus: La Peka?
- Kruzita: Peka. Haixe, "Arrien, el marido Arrien, era".
- Jesus: Arrien, bai. Gure letxerie zan.
- Kruzita: Holan, pekaATEGAZ andra bat, bera guapie. Ramon, euki eban semie. Igez-edo, hil zen. Hamen Gerniken bizi zen.
- Jesus: Saladie bera!
- Kruzita: Ta hareri, ha baldiegaz etorten zan Kortezubittik
- Zegaz?
- Kruzita: Baldiegaz. Bakotzak bere baldie eroaten gendun hara. Ta: "¿a dónde vas Peca?"
- Jesus: Nire amak, nire amak esan otsan, ze ha gure letxerie zan. Ta famosie bera. Bera ta beste, ez dakit nik dozena bat ingeru han, Gernikerantz. Goixien, goixetik; zortzirek edo zortzi t´erdixetan-ta. Ta gure amak ba kanpoan, etxie txikixe-ta. Bueno han kanpoan ta ezeune. Ta: "¿a dónde vas Peca?", "¡A limpiar culo a moros!".
- Kruzita: "¡A limpiar culo a moros!" karo, moroak ein bezen kakak garbittuten.
- Jesus: Eleizie garbittuten. Andra Mariko eleizie, dana eon zan, baia bueno! Ni sartun be ez nitzen eleizara.
- Kruzita: "Y en los Agustinos también".
- Jesus: "En los Agustinos hubo hospital".
- Bai, ospitala.
- Jesus: "Hospital. Aquí, no". Hamen moroak kuartela eukitten eben. "En los esto". Bueno.
- Baia zuen familixen, danak libre?
- Gure familikorik ez zan egon.
- Gure familikorik be ez. Danak.
- Ta hil be iñor bez edo lagunik edo auzokorik-edo?
- Jesus: Ez, ez.
- Kruzita: Gernikarrak bai, nik ezetzen izen dotaz. Baia ya karo andra nausixek izen zienak joan zienak horra garbitzen. Ze klaro, ni akordetan naz ni batzokixen. Ba joan zan batzokixe ein zanien lelengoz hamen, ba joan zien matrimoniñoak batzokire pozik. Ai, batzokixe ikusten. Ta batzokixen kortiñek ipintten eon zan bat, ta faziste handixe ta esan eban, esan otson gizonari: "guazen gizona kanpora. Guri agintzen horixe, eurek joan ziñien garbitzen moroan kakak, ha eon zan jefa. Agintzen. Ta oin batzokixen be bera kortiñek ipintten, bera agintzen batzokixen, be? Guazen!".

10. Beraien tailerrean jarri zuten lehen zinema

- **Erref:** GER-077/024
- **Iraupena:** 0:00:59. **Hasi:** 00:41:35. **Bukatu:** 00:42:34
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Jarrera politikoak » Alderdien egoitzak
- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Ondasunen galera
- Aisia » Kultura » Zinema

Laburpena:

Bonbardaketan batzokia erre egin zen. Elvira Iturriren txaletean, falangisten egoitza jarri zuten, Kruzitaren aitaren tailerraren aurrean. Euren tailerrean, zinema-aretoa jarri zuten, Gernikako lehena.

Transkripzioa

- Jesus: Bueno ba batzokixe erre ein zan. Gerniken ez zan egon.
- Kruzita: Batzokixe Gerniken erre ein zen, baia akordeten naz ni hamengo Elvira Iturrik euken txaleta geldittu zen osorik eta ondo. Ta hara sartu zien falanjie ipin eben han, falanjie ipin eben.
- Jesus: Falanjie, han falanjie ipin eben.
- Kruzita: Falanjie ipin eben ta bizitzen be sartun zien ba euren ideakoak.
- Zuen tailerran aurrien?
- Jesus: Parez, parez, parez.
- Kruzita: Gure tailerra, eurek klaro, uzabak, baia jenero guztixe ez.
- Jesus: Gero, ziñie monteuan eben han. Ziñie ipiñi eben, han. Zuen tailerrien, ziñie montau eben.
- Kruzita: Ziñie montau eben. "Karanban" ziñie. Antziñie lehenengo ziñie hamen ein zana? Gure tailerrin ipiñi eben.
- Jesus: Han aurrien, bai. Tailerra.
- Kruzita: Eurena zan, e!
- Jesus: Izetex etxie eurena.
- Kruzita: Gu rentan egon giñen.
- Jesus: Baia, ha beterik eon zan: egurre ta materixela ta herra mintteket-eta, baia.
- Kruzita: Ta asko, materiel asko geldittu zen.

11. Bonbardaketa osteko Erdiko Kalea

- **Erref:** GER-077/025
- **Iraupena:** 0:03:12. **Hasi:** 00:42:34. **Bukatu:** 00:45:46
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Herria, azpiegitura » Herri-antolaketa » Merkataritza, dendak (kokapena)
- Ekonomia eta industria » Industria motak » Zapatagintza
- Aisia » Taberna giroa » Tabernak eta jatetxeak
- Politika » Gerraostea eta Francoren diktadura » Gerratik itzulera

Laburpena:

<p>Kruzitaren aita abarkak-eta konpontzen aritzen zen dendan. Geltoki ondoko txabola batean jarri zuten lehenengo denda, presoek Erdiko kalea eraiki aurretik. Hasiera batean estatuarenak ziren dendak, baina gerora saldu

egin zituzten. Hainbat denda eta taberna zabaldu ziren bertan: beraiena "Peio", Pio, Boyra, "Ferretería de los alemanes", "Surtidor bilbaíno", Sebera, Ojanguren, Elvira, Zuñiga, Adela Garteiz, Carmen Zabaleta, Pilarren taberna, Blaskoren tabako-almazena, Melchorren taberna... Presoei eskerrak berreraiki zen Gernikako herria.

Transkripzioa

- Ta gero zure aittek be dendan eitxen eban biher?
- Kruzita: Gero gure aitte ba gero mendixetan be bai.
- Jesus: Abarkak-eta konpontzen.
- Kruzita: Ta konpontzen ebazan dendan. Klaro, orduen ba gomazkoak apurtu eitten zien. Ta konpontzen eban gomazko abarkak eta zapatak-eta konpontzen eban dendan. Hor gure dendan. Ekarten ebenien igual zuloagaz-ta ta aittek arregleten ebazan danak. Partxie ipintten eutsen.
- Ta ze denda gehixau eon zien Erdiko kalien?
- Jesus: Baíña noiz? Ordun, bapez.
- Gerraostien, zuek dendie jarri zenduenien?
- Kruzita: Guk dendie lelengo esan dotsut /esantsut/ txabola baten estaziñoan. Ta gero ein ebezenien presoak, presoak ein ebenien Erdiko Kalie, hartu gendun denda bat.
- Erosi ein zenduen?
- Kruzita: Gero, erosi ein da.
- Jesus: Errentan "no daban primero"?
- Kruzita: "Primero, renta pero luego, vendieron. Lelengo, rentan eta gero saldu.
- Jesus: Errentan, danak: pisuek eta lonjak eta danak. Ez eben saltzen.
- Kruzita: Dana saldu eben, gero.
- Jesus: "Eso era del Estao".
- Kruzita: Ganera prezixo onien saldu ebien. Osea...
- Ta ze denda gehixau eon zien?
- Jesus: Gehixau ba Erdiko kalie osue.
- Erdiko kalien eon zien ba: Pío, Boyra be eon zan baia oin, Boyrak dekon beste dendie, Pío zan, han. Gero han "Ferretería de los Alemanes" be bai eon zan.
- Jesus: "La nueva bolsa".
- Kruzita: Gero, eon zien "Surtidor Bilbaíno". Horrek ez zien gernikarrak. Eurek ez dakit nungoa zan bera ta andrie, Korte Zubikoa zan. Ta gero Sebera, "Sebera también". Harek, Muxikekoak Sebera-ta eon zien.
- Jesus: Beste partien Ojanguren, Elvira...
- Kruzita: Esto, Zuñiga ta Adela Garteiz. Esto, Elorriane eon zan lekuen, lelengo eon zan Carmen Zabaleta.

12. Errazionamendua; Pasealekuko dendak

- **Erref:** GER-077/027
- **Iraupena:** 0:04:04. **Hasi:** 00:47:27. **Bukatu:** 00:51:31
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Herria, azpiegitura » Herri-antolaketa » Merkataritza, dendak (kokapena)
- Politika » Gerraostea eta Francoren diktadura » Ekonomia gerraostean

Laburpena:

Errazionamendu garaian Jesusek bi bider hartzen zuen jeneroa: Gernikan eta

Barrutian (Kortezubi). Bonbardaketatik 10 bat egunetara etxe batean jateko pila eman zioten. Dendetan ez zen ia ezer egoten saltzen; hala ere, soldaduek beti zuten zer jan. Errazionamenduan ematen zieten ogia beltza zen. Gernikan Meliton Martijarenean, Santos Uriberenean, Escuderoenean eta Pedro Arrietaenean hartzen zuten errazionamendua. Pasealekuko arkupeetan dendak jarri zituzten bonbardaketa ostean: janari-dendak, ile-apaindegia, teladenda...

Transkripzioa

- Zuek esan dozue goserik ezetz, baiña razionamentue be euki zenduen.
- Jesus: Razionamentue bai.
- Kruzita: Razionamentue ene! Akordetan naz ni.
- Jesus: Ni beti tranpak eitten; leku bittera-ta, ene! "En Barrutia, en Barrutia", han kolan ipiñi te: "zu, ez zara gernikarra?", " bai, baia hamen bizi naz".
- Hori, nun?
- Jesus: Han Barrutin.
- Piperrenen?
- Jesus: Bai. Bueno, Piperren bestien. Bestiek euki eban dendie. Piperrene ba, baserrikoa zen ta bestiek euki eban tabernatxue ta dendie. Ta, han emoten eben: arroza, kafe, galletak-eta. Bai ta bueno, hantxe kolan. Ta: "Zu ez zara hemengue!", "bai, baia hemen bizi naz eta hemen jaten dot nik". Ta, arpeixe, enne! Holako txikixe izenda, baia leku guztietara. Ah! Ta baitte be, joaten nitzen, bonbardeoa paseute hamar egun, jatekoan bille. Eon zien alemanak eta italianuek. Italianuek egon zan han Goixezko Erreterixen? Han alemana bizi dan, bueno, lehen, hau izen zan "éste, ¿cómo era aquél, donde Bortxes vivió, el mayor?".
- Kruzita: "Ah, sí", Isidoro Leon.
- Jesus: Isidoro Leon. Hantxe, apur bet goratxuau. Han, euki eben "para las baterías", dana armamentue ta harek ingeru guztixek. Hartu kapazo bat nik "ri-ra, ri-ra, ri-ra", jatekuen bille. "Ez dekogu etxie, dana erre jaku. Beittu, hor bizi izen nitzen, dena erre doskue ta ez dekogu ze janik, ez ze...". "Ra-ra-ra-ra" toperaiño gaztaiek, latak, dana! ogixe. Danak niri begire, ia banator jateko. Baserrixen be, ez zan egon, e! Bueno, apur bet, urune ta ze esango dotsut ba? Eon zan apur bet, baia danak niri begire. Ta, nik danga, bueltie emon ta dana jateko: gaztaie, "no sé lo que había, todo, latas de escabeche", dana. Baia soldadue bai ondo. Harek, bai euki eben jatekoa baiña dendetan, ez. Ez zan egon ze janik.
- Kruzita: Ez zan egon ze saldurik bez.
- Jesus: Ze saldurik bez, karo.
- Kruzita: Gero razionamentue botaten eben. Olixoa be razionamentuen. Ogixe be, baltza "de yuca"-edo, ze zan? Ogixe txarra.
- Jesus: Ha, ogixe zatittu, puf! "Yuca o garbanzo o ahora me acuerdo cómo era".
- Ta Gerniken nun hartzen zenduen errazionamentue?
- Jesus: Razionamentue ba, eon zan, Melitón Martija "que se le quedó...?"
- Kruzita: Santos Uribe.
- Jesus: "Santos Uribe que hizo la esto".
- Kruzita: Escudero, be bai.
- Jesus: "Escudero, luego Pedro Arrieta y esos también pero eso fue más tarde porque hicieron..."
- Kruzita: Baia joaten giñen, gauze batzuk igual Lurgorrin.
- Jesus: Lurgorrin ta beste batzuk, ze esango dotsut? Hemen. Karo, dana apurtute eon zan.
- Kruzita: Ni akordetan naz; galletak be, razionamentuen. Baia joaten giñen

Lurgorrireño igual galletan bille ta kamiñoan galletak jan. Kamiñuen akabeu galletak.

- Jesus: Pasilekuen dendak ipin ebezen. Han...

- Kruzita: Bai. Oin, Pasielekue dauen lekuen? Terzera edad dau han? Ha buelta guztixen, dendatxuek ipiñi ebezan. Denda asko han. Pelukerixie be bai.

- Jesus: Ipiñi ein biher. Hogeï edo gehixau. Bai, bai asko! Grazixek harexeri ze, ostantzien nun erosi be ez zan egon.

- Kruzita: Ta han ultramarinos Galok be bai.

- Jesus: "Galo, la de Udetxea también tenía tienda".

- Kruzita: "Aquélla de telas". Ta, Escudero.

- Jesus: Bai, bai.

13. Dendan, zapan borlak egiten, josten...

- **Erref:** GER-077/028
- **Iraupena:** 0:02:56. **Hasi:** 00:51:31. **Bukatu:** 00:54:27
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Umetako lanak
- Herria, azpiegitura » Herri-antolaketa » Merkataritza, dendak (kokapena)
- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Eskolaz aparteko ikasketak

Laburpena:

Kruzita Otazuaneke eskola partikularrean eta Bareñorenean egon zen kontabilitatea ikasten. Jesusek ere bertan ikasi zuen kontabilitatea.

Beranduago josten ikasten ibili zen. Etxeko dendak zapan borlak egiten zituen. Denda gutxi zeuden sasoi hartan eta asko saltzen zuten. Gerora denda zegoen lekuan "Omago txiki" taberna jarri zuten.

Transkripzioa

- Kruzita, zu eskolan nora joan ziñen?

- Kruzita: Ni hamen eskolan lelengo joan nitzen Otazuarena. Eskola partikularrera, Otazuarena. Ta gero handik Otazuanetik, han ibil nitzen ez dakit zenbat urte Otazuanien, ta gero joan nitzen Bareño kontabilidadera. Bareñok Santa Klaran euki eban. Ta gero Iruña goixen, han txoritokixen euki eban, ta hara. Hau be joan zan hara nigez, hara kontabilidadera.

- Ba Iñaki be bai, Solaguren?

- Kruzita: Iñaki be, bai. Bai.

- Orduen, hirurok batera joan ziñien?

- Kruzita: Bai, batera joan giñen.

-Ta, gero bihera ein zendun hortik zuk?

- Kruzita: Ez. Ez dot iñoz ein. Beti dendan etxien. Ez dot ein, Gero, kosturera hasi nitzen Erreterixen, Pilar Ajuriarenera. Zure tia, osea Gregori be han ibilli zen, nigez josten. Josten ikesten-ta. Ta gero ba, dendan laguntzen: zapak, borlak eitten genduzen zapantzako; ze, ekarten ebezan zapak konpontzen. Igual ya gastaute-ta. Ekarten ebezan dendara ta borlak ein biher. Ta, nik eitten nebazan borlak, dendan.

- Jesus: Gorrixek!

- Kruzita: Hori etxien lagundu ahal dala.

- Eta zelan eitxen zien zapan borlak?

- Kruzita: Gero gure amak, oseake aittek eitten eban zuletu zapie ta gero gure amak euki ebazan herramintta batzuk, eta harekaz kolokau hamen

borlak.

- Jesus: Josi, josi.

- Kruzita: Begixen... ta asko ekarten ebazan konpontzen-ta holan. Barrixek be saltzen genduzen. Mantak be bai. Ta mantak be josi eitten ebien, eitten gontsen goixen, holan, lana gorrixegaz. Ta, ha erakutsi eusten niri amak, eitten. Sasp txarrien, ze beti mantak josten ta denporarik be ez olgetan joateko. Ta gero hori, ta dendan, orduen, bai.

- Jesus: Taillerra, taillerra josten.

- Kruzita: Orduen ganera asko saltzen zan dendetan. Denda gitxi eon zien. Denda asko be ez-ta. Askok, baserrittarrak, baserrittarrak gehixen euki eben dirue be. Euren ekarten ebezan plazara saltzeko-ta. Ta bueno, atara eban gure amak bizimodue eurrera.

- Dendie noz arte euki zenduen?

- Kruzita: Ba dendie euki gendun, gero bakizu Omagito ta ez dakizu gauzak, Erdiko kalien? Ha ixen zan dendie, gurie. Erdiko kalien Omagito dauen lekuen.

- Jesus: Bueno, Omagito ez da oin.

- Kruzita: Oin dau esto, Bolibar. Bolibar haixe. Haxe Bolibar zan gure dendie.

14. Jolasak, paperezko pilotak...

- **Erref:** GER-077/030
- **Iraupena:** 0:02:05. **Hasi:** 00:55:45. **Bukatu:** 00:57:50
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Jolasak

Laburpena:

Umetako jolasak: "a marros", tabak... Gaur egungo umeek gauza asko zituzten, beraiek ez zuten jostailurik. Kruzitak erregeek partxisa eta eskolarako maleta ekarri ziotela gogoratzen du. Pilotak paperez egiten zituzten. Pasealekuko arkupeetan esku-pilotan aritzen ziren mutilak.

Transkripzioa

- Olgeko zenduen?

- Kruzita: Bai ene! Nik asko jolastu dot, asko. Primeras, Segundas-ta, Marros-da. Askok.

- Marros?

- Kruzita: "A marros" redondel batzuk eindde ta bota pelotie bota, ta korriduten hartu orduko-ta. Horrek geuzek, ene! Orduen ganera, ezta...

Oingo umiek, deke bizikletie, este hau bestie, baloiek onak danak.

Orduen? ya-ya, ez gendun euki horrek geuzek. Jugetiek, ni akordeten naz ni azkenengo urtie ein nabienien, inozente, Erregiek pentsa nebazan... Ez naben jakin orduen Erregiek nortzuk dizan. Ta egin ostien /eistien/ partxis bet. Ipiñi eisten /ipiñesten/ Erregiek eta maleta, egurrezko maleta bat eskolarako.

- Askok hori bez e!

- Kruzita: Haxe.

- Jesus: Pelotoie.

- Kruzita: Oingo umiek gure daben guztixe deke: ordenadorak olgetarako, móbile, ene!

- Jesus: Lehen fubola. Pelotoie, pelotoie ta pelotoie.

- Bai, zuek bai?

- Kruzita: Ta pelotak be igual laniagaz eindde-ta.
- Jesus: Papelagaz be bai. Zapatak apurtu arte. Zapatak be merke eon zien, antza; ni ez naz akordetan, baia. Ta, gero, pues...
- Papelegaz?
- Jesus: Bueno, papelaz ein bolie ta lotu kordela.
- Kruzita: Papelagaz lotu.
- Jesus: Astelehenetan, platanuek ekarten eben, ta holako paper berde bat, lodixe eukitten eban. Eta hareri begire, begire, pelotoie eitteko. Gero, hori txirlora antzekoa, platanoan artien etorten zan. Haregaz bete eta benga! Ez zan egon, ez pelotarik ez ezebe. Benga! Gero eskure bai, pelotaka han arkupietan.

Ahotsak.eus-eko edukiarekin sortutako dokumentu automatikoa.
2025-12-24

CC-by-sa | Ahotsak.eus
Badihardugu Euskara Elkartea
Markeskua Jauregia, 20600 Eibar
943121775 - ahotsak@ahotsak.com